

جداره های شهری و نقش آنها در

کیفیت محیط

(معیارهای نماسازی در فضای شهری)

www.ketab.ir

مؤلف: ملک طباطبایی

فهرست مطالب

مقدمه

اهداف کلی

انتظارات و توقعات فضایی از جداره‌های شهری

اهداف تفصیلی

♦ فصل اول : اهداف کالبدی

- ۱ بخش یک: شناخت عناصر طراحی جداره از نظر کالبدی
- تعریف جداره - بررسی نمای جداره
- ۲ ■ خط آسمان جداره
- جمع بندی - معیارهای خط بام جداره
- ۷ ■ خط زمین و خط ساختمان جداره
- خط زمین - خط ساختمان - معیارهای طراحی خط زمین و خط ساختمان جداره - جمع بندی
- ۸ ■ زمینه جداره
- معیارهای زمینه جداره (شکل و زمینه) - جمع بندی
- ۱۳ ■ تقسیمات و خطوط غالب نما
- تقسیمات نمای جداره - خطوط نمای جداره - جمع بندی
- ۱۹ ■ عرض قطعات یا دانه بندی جداره
- جمع بندی
- ۲۰ ■ کنترل ارتفاع و حجم توده در جداره
- جمع بندی
- ۲۵ ■ کنسول در جداره
- جمع بندی
- ۲۵ ■ روزنه‌ها در جداره
- سازماندهی روزنه‌ها در جداره - معیارهای روزنه‌ها در جداره - جمع بندی

- ۳۱ رنگ و بافت مصالح در جداره ■
- جمع بندی
- ۳۲ تزیینات جداره ■
- جمع بندی
- ۳۳ الحاقات، علائم و تابلوها در جداره ■
- الحاقات در جداره - علائم و تابلوها در جداره - جمع بندی
- ۳۶ نبش و تفکیک سطح و پیچ در جداره ■
- نبش در جداره - تفکیک سطح و پیچ در جداره - جمع بندی
- ۴۰ بخش دوم: شناخت عناصر طراحی تک بنا از نظر کالبدی ■
- نمای تک بنا
- خط آسمان تک بنا
- خط زمین تک بنا
- کرسی چینی زیر ساختمان
- ۴۲ زمینه نما در تک بنا ■
- ۴۳ سازماندهی روزه‌ها در تک بنا ■
- پنجره در تک بنا - انواع پنجره - اشکال پنجره - مکانیابی پنجره در نما - جمع بندی - ویژگی ورودی در تک بنا - در ورودی در تک بنا جمع بندی
- ۵۳ بالکن در نما ■
- انواع فرمهای بالکن - ایده های طراحی بالکن
- ۵۶ پلکان در تک بنا ■
- موقعیت پلکان در رابطه با بنا - انواع پلکان در تک بنا - راهنمای طراحی پلکان در تک بنا
- ۵۹ تخلخل حجمی در نمای تک بنا ■
- ایده های تخلخل حجمی در نمای تک بنا - جمع بندی
- ۶۲ مصالح مورد استفاده در نمای تک بنا ■

◆ فصل دوم: اهداف ادراک محیطی و معنایی جداره .

- ۶۷ بخش اول: شناخت عناصر طراحی جداره از بعد ادراک محیطی ■
- همردیفی در جداره
- جمع بندی

- ۶۸ ■ همجواری در جداره
- ایده های طراحی جداره با توجه به همجواری - جمع بندی
- ۷۰ ■ تداوم در جداره
- جمع بندی
- ۷۲ ■ تناسبات در جداره
- ۷۴ ■ مقیاس انسانی در جداره
- مقیاس انسانی در جداره ساختمان های مرتفع - جمع بندی
- ۷۹ ■ سادگی و پیچیدگی در جداره
- جمع بندی
- ۸۰ ■ تقارن در جداره
- جمع بندی
- ۸۲ ■ اصل تشابه در جداره
- ۸۴ ■ ریتم (تکرار آهنگین) دو جداره
- ایجاد تقارن بوسیله استفاده از ریتم - جمع بندی
- ۸۷ ■ تعادل در جداره
- جمع بندی
- ۸۹ ■ هماهنگی در جداره
- استفاده از الگوهای هماهنگ کننده در جایی که سبک های متنوع است - استفاده از الگوی هماهنگ در مناطق با انسجام نسبی - نیاز به هماهنگی شدید در جایی که آثار مهم معماری هستند - استفاده از شبیه سازی در بین ساختمان های ردیفی تاریخی - ایده های طراحی یک نما هماهنگ با جداره وضع موجود
- ۹۵ ■ نظم
- سازماندهی اجزاء جداره با کل جداره - ارتباط اجزاء جداره با کل جداره - رابطه تک تک اجزاء جداره با یکدیگر - رابطه کل جداره نسبت به انسان - نسبت اجزاء جداره با انسان - جمع بندی
- ۱۰۳ ■ بخش دوم : شناخت عناصر طراحی تک بنا از بعد ادراک محیطی
■ توقع از نما
■ نقش های نما
- نقش حفاظتی - جمع بندی - نقش ارتباطی نما - جمع بندی - نقش نمایشی نما - جمع بندی
- نما به عنوان جزئی از فضای شهری - جمع بندی

- ۱۱۴ **رابطه نما با محیط**
- تجانس - تضاد - تقابل
- ۱۱۷ **نمایش وزن بنا**
- ایده‌های طراحی نمایش وزن نما - جمع بندی
- ۱۲۲ **سازماندهی اجزاء نما با کل نما**
- هماهنگی و تعادل - تنش - مقیاس و تناسب - تقارن متقابل و تقارن تکراری - سلسله مراتب
- ۱۲۸ **رابطه کل و جزء در نمای تک بنا**
- رابطه کل نما نسبت به انسان - رابطه اجزاء نما به نسبت انسان - رابطه تک تک اجزاء با یکدیگر - ارتباط اجزاء نما با کل نما
- ۱۳۰ **برداشت معنی از نما**
- معنی شکلی - معنی کارکردی - معنی عاطفه‌ای

◆ فصل سوم: اهداف فعالیت‌ی و عملکردی

- ۱۳۷ **بخش اول: شناخت جداره براساس نوع فضای شهری**
- جداره پیاده راه
- توقع ذهنی از جداره پیاده راه - محل زمین یا پایه جداره - ایده‌های طراحی خط زمین جداره - خط آسمان جداره - زمینه جداره - ایده‌های طراحی جداره پیاده راه - جمع بندی
- ۱۴۷ **جداره بن‌بست**
- توقع ذهنی خط پایه و خط ساختمان - خط بام - روزنه‌ها - اجزاء کدر و شفاف - مقیاس انسانی - هماهنگی رنگ و مصالح - جمع بندی
- ۱۵۳ **جداره خیابان محلی**
- توقع ذهنی از جداره - خط بام - ارتفاع جداره - روزنه‌ها - نبش و تفکیک سطح و پیچ - خطوط نما - تنوع رنگ و مصالح - همردیفی - تخلخل حجمی - مقیاس انسانی - همجواری «تجانس و تضاد» - هماهنگی - جمع بندی
- ۱۶۳ **خیابان عبوری**
- توقع ذهنی از خیابان عبوری - خط بام - خط ساختمان و خط زمین - روزنه‌ها - تقسیمات و خطوط نما - تخلخل حجمی - رنگ و مصالح - نبش - هماهنگی - مقیاس انسانی - پویایی - استحکام بصری - جمع بندی

۱۷۱ ■ بزرگراه‌ها - اتوبان‌ها

- توقع ذهنی از بزرگراه - خط بام - خط ساختمان - خطوط نما - تقسیمات نما - تخلخل حجمی
- روزنه‌ها - رنگ و مصالح - هماهنگی در جداره بزرگراه - اتوبان - مقیاس انسانی در جداره
بزرگراه - اتوبان - راهنمای طراحی

۱۷۵ ■ جداره میدان

- تعریف میدان - توقع ذهنی از میدان تشریفاتی - جمع بندی - توقع ذهنی از میدان شهری
- جمع بندی - توقع ذهنی از میدان محلی - جمع بندی

۱۸۲ ■ بخش دوم: شناخت جداره براساس عملکرد

۱۸۲ ■ جداره مسکونی

- جمع بندی

۱۸۳ ■ جداره تجاری

- ایده های طراحی جداره تجاری - نصب علائم و تابلوها - ایده های طراحی علائم و تابلوها
- جمع بندی

۱۸۸ ■ تلفیق جداره اداری و تجاری

۱۸۹ ■ جداره اداری

۱۸۹ ■ جداره اکولوژیک

۱۹۱ ◆ فصل چهارم: اهداف حفاظتی

بخش اول: تلفیق جدید و قدیم در جداره‌های شهری

۱۹۳ ■ ضرورت تلفیق نو و کهنه در جداره‌های شهری - تقاطع فرهنگی

- طراحی با توجه به جداره زمینه - نمونه موردی از تلفیق نو و کهنه - تلفیق بنای نو و کهنه در
جداره شهری - ایده های طراحی تلفیق بنای نو و کهنه در جداره شهری - جمع بندی

۲۰۵ ■ بخش دوم: حفاظت در جداره‌های شهری

پیچیدگی اهداف حفاظت (مرز بین حفاظت و بازسازی)

۲۰۶ ■ حفاظت در منطقه کم تحرک و در مرکز شهر

- ایده های طراحی به منظور حفاظت - ایده های طراحی به منظور حفاظت در مرکز شهر
- جمع بندی

۲۱۳ ◆ فصل پنجم: اهداف بهره‌برداری

۲۱۵ ■ بخش اول: بهره‌برداری از جداره‌های شهری

- مراقبت، رسیدگی و نظافت نمای ساختمان - عدم مداخله و تغییرات ساختمانی و عملکردی در بنا
مغایر با نقشه‌های مصوب - جلوگیری از متروکه شدن ساختمان - عدم تحمیل کاربری‌های افزون بر
توان کمی و کیفی ساختمان - رعایت حقوق همسایگان و عابرین در مرحله بهره‌برداری

بخش دوم : اقدامات فنی جهت بهره‌برداری مطلوب از جداره‌های شهری ۲۱۷

- بررسی موارد حفظ، احیا و پاکسازی در جداره‌های شهری

- اقدامات فنی جهت بهره‌برداری مطلوب از جداره ۲۱۸

- حفظ - حفظ عناصر فرعی - علل فرسودگی‌ها - عوارض ظاهری فرسودگی‌ها - اقدامات فنی در
رابطه با از بین بردن آثار فرسودگی‌ها - حفظ عناصر اصلی و سازه‌ای - حذف - تغییر - نوسازی و
احداث - تغییر کاربری

■ ضمیمه (سازماندهی اجزاء مختلف جداره و درک نما بصورت یک کل بصری) ۲۲۱

■ واژه‌نامه ۲۲۸

■ فهرست منابع ۲۳۰

مقدمه

با گذری از خیابان‌های شهرهای ایران خصوصاً قسمت‌های نوساز آنها، آنچه شدیداً جلب توجه می‌کند، عدم همخوانی و هماهنگی در جداره‌های فضاهای شهری است. گویا مجموعه‌ای از ساختمان‌های منفرد، بدون هیچ ارتباط و پیوندی، به طور تصادفی در کنار یکدیگر ریخته شده‌اند و بی‌هیچ قانونمندی، بدنه فضاهای شهری را تشکیل داده‌اند. حال آنکه جداره‌های شهری که در دوران‌های مختلف شکل گرفته است، در واقع نمایانگر شخصیت شهر و حامل ارزش‌های فرهنگی و محیطی یک جامعه محسوب می‌شود. جای تأسف است که ایران که خود زمانی مهد آثار غنی معماری و شهرسازی بوده و همواره حرف اول را در پیشبرد تمدن و فرهنگ معماری زمان خود می‌زده است، امروز دچار چنین ناهنجاری‌هایی شده و نتوانسته خود را با آهنگ تغییرات و تحولات جامعه امروز جهان هماهنگ کند.

اهداف کلی

با توجه به تاریخچه تحولات نامطلوب جداره‌های شهری در دوره‌های اخیر در ایران، امروزه احساس نگرانی شدیدی نسبت به کیفیت کالبدی فضاهای شهری وجود دارد. در این میان جداره‌ها در تعریف فضای شهری نقش مهم و سرنوشت‌سازی دارند. این تأثیر هم از کیفیت جداره و هم از کیفیت آن ناشی می‌شود. هدف از این مطالعه دستیابی به مبانی و اصولی است که بتواند زمینه ارتقای کیفی نماهای شهری را فراهم کرده و بین سطوح قابل رویت یک ساختمان با فضای شهری هماهنگی ایجاد نماید. به عبارت دیگر هدف از تهیه این کتاب، شناخت قانونمندی‌هایی است که بتواند نمای ساختمان را به عنوان جزئی از یک کل هماهنگ در ایجاد فضای شهری مطلوب و جذاب مطرح کرده و در ضمن در تضاد با انتظارات مالک و طراح از نمای ساختمان نباشد.

انتظارات و توقعات فضایی از جداره‌های شهری

نمای یک ساختمان باید حداقل چهار انتظار فضایی مالک، طراح و شهروند را فراهم کند

- ۱- نقش حفاظتی نما: که شامل حفاظت در مقابل بیگانگان از یک طرف و حفاظت از عوامل جوی از طرف دیگر می‌باشد.
- ۲- نقش ارتباطی نما: نما وظیفه ارتباط درون و بیرون بنا را نیز برعهده دارد و در واقع نقش یک فیلتر را بازی می‌کند. نما به ما اجازه می‌دهد که افراد خاص استقبال کرده و از نور و گرمای

آفتاب و خنکی کوران بهره‌مند شویم در عین حال که از دید مستقیم به داخل و تبادل حرارتی جلوگیری کرده، امکان دید مناسب به بیرون را نیز ایجاد می‌نماید.

۳- نقش نمایشی نما (تشخص نما): نیاز روانی مالک یا صاحب بنا به ابراز وجود و عرض اندام به وسیله ساختمان‌هایشان در فضاهای عمومی یکی دیگر از عوامل شکل‌دهنده نما می‌باشد.

۴- نقش نما به عنوان جزئی از فضای شهری: نمای ساختمان علاوه بر سه نقش فوق که مربوط به استفاده کننده از ساختمان است، می‌بایست از دید شهروندان به عنوان جزئی از فضای شهری محسوب شده و هماهنگی آن با سایر اجزاء و کل مجموعه شهر در ادراک محیطی و کالبدی شهر نقش مؤثری ایفا می‌کند.

در حال حاضر نه فقط به نما به عنوان جزئی از فضای شهری توجهی نمی‌گردد، بلکه اغلب نماهای ساختمان‌ها به صورت منفرد و جهت عرض اندام صاحبش طراحی می‌شود. این مسئله باعث اغتشاش ادراکی فضاهای شهری شده است. برای جبران این نقیصه در مواردی از راه حل سری‌سازی استفاده شده است که مشکل یکنواختی را به دنبال آورد. این یکنواختی نه فقط به کیفیت محیط شهری لطمه وارد می‌کند بلکه توقع صاحب بنا را در رابطه با تشخص نما پاسخگو نبوده و باعث نارضایتی وی و در عمل فرار از ضوابط و مقررات اعلام شده می‌گردد. حال سؤال این است که نماهای ساختمان‌ها به عنوان جداره فضاهای شهری چگونه با هم بتوانند سه انتظار مالک و طراح را برآورده کنند و هم سهم خود را به عنوان جزئی از یک کل هماهنگ در ایجاد فضای شهری مطلوب و جذاب ایفا کنند؟ مطالعه پیشنهادی در جهت جمع‌بندی و نظریه‌پردازی به موضوع نمای ساختمان‌ها به عنوان بخشی از جداره فضای شهری پرداخته و سعی در کشف قانونمندی‌های مستتر در نمای ساختمان می‌نماید تا بتواند پس از شناخت، با کمک ضوابط و خطوط راهنما قوت‌ها و فرصت‌های موجود را تقویت و تهدیدها و ضعف‌ها را برطرف نماید.

روش انجام کار

در این مطالعه جداره‌های شهری (نماهای ساختمان‌ها) از چند جنبه مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد:

الف - از نظر اجزاء جداره و سازماندهی این اجزاء در رابطه با اهداف کالبدی و ادراک محیطی

ب - از نظر همخوانی جداره با نیازها، فعالیت‌ها و رفتارهای شهروندان

ج - از نظر قانونمندی‌های مربوط به ساخت و نگهداری جداره شهری در رابطه با اهداف حفظ تداوم فرهنگی و انواع موارد بهره‌برداری

لازم به توضیح است که ما معمولاً نماها را در پرسپکتیو می‌بینیم و می‌بایستی در این موقعیت و با لحاظ زمان (حرکت در مسیر) بررسی نمایی. نشان دادن نما به صورت دو بعدی و از جلو در رساله فقط برای واضح‌تر کردن مطالب ذکر شده بر روی یک نما است.

اهداف تفصیلی

در روند انجام این مطالعات اهداف کلی نهایتاً به اهداف تفصیلی مشخص و ملموس تبدیل می‌شود که تعیین کننده اقدامات فنی (مانند نحوه تلفیق بنای جدید و قدیم)، اداری (مانند ضوابط شهرداری)، حقوقی (مانند رعایت حقوق همسایگان و عابرین) و اجرایی (مانند قوانین حفاظتی) برای دستیابی به اهداف کلی ساماندهی خواهد بود. این اهداف شامل اهداف کالبدی (نظیر طراحی خط آسمان و زمین)، ادراک محیطی و معنایی (نظیر ایجاد جداره با هویت)، فعالیتی و عملکردی (نظیر ایجاد جداره با توجه به نوع عملکرد فضای شهری)، حفظ تداوم فرهنگی (نظیر حفاظت از آثار با ارزش در جداره) و انواع موارد بهره‌برداری (نظیر جلوگیری از متروکه شدن ساختمان) می‌باشد.

در خاتمه از تمام کسانی که در تألیف کتاب راهنمایی و کمک نمودند بویژه استاد محترم دکتر جهان‌شاه پاکزاد کمال قدردانی و تشکر می‌نمایم.

ملک طباطبائی

پاییز ۱۳۹۰